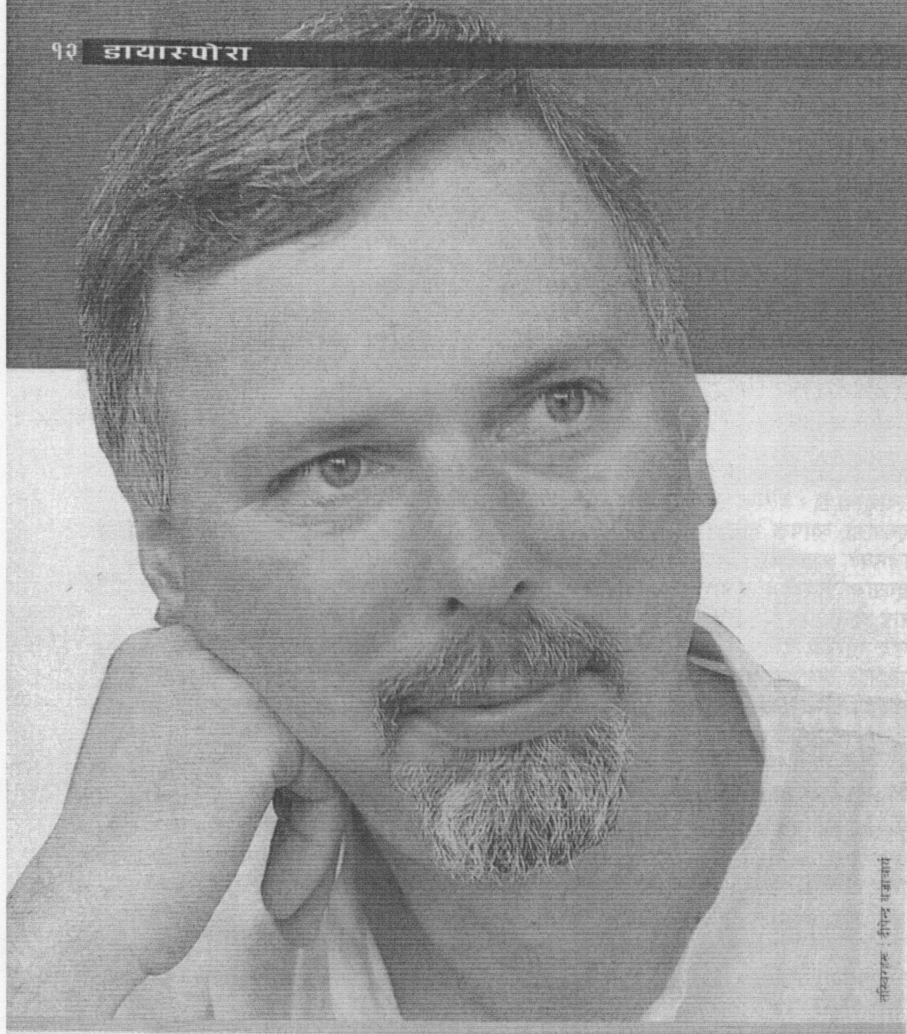

राजनीति

चित्रकार: शिबु प्रसाद

नेपालमा धेरै मान्छे आउँछन्, अनुसन्धान गर्छन्। बाहिरका मान्छेहरूले नेपाललाई अविकसित भन्थे। तर, कमसेकम एउटा विषयमा भने नेपाल विकसित भइसकेको थियो- त्यो साहित्य नै थियो।”

— शोखर खरेल

मध्य लन्डनको रसेल स्क्वायरस्थित विश्वप्रसिद्ध युनिभर्सिटी अफ लन्डन परिसरको स्कुल अफ ओरियन्टल एन्ड अफ्रिकन स्टडिज (सोआस)को एउटा ठूलो विभागीय कक्षमा पुग्दा जो कोहीले पनि नेपालीपन अनुभूत गर्न सक्दछ। देवकोटा, सम, भानुभक्तका तस्वीरले सजाइएको नेपाली विभागमा विभागीय प्रमुख बेलायती नागरिक डा. माइकल जे. हट आगन्तुकहरूलाई खाँटी नेपाली लवजमा स्वागत गर्दै भेटिन्छन्। डा. हट स्नातकोत्तर तहमा नेपाली भाषा र साहित्य अध्ययन हुने युरोपका एकमात्र शिक्षण संस्थाका एकमात्र अध्यापक हुन्।

वी.ए.मा हिन्दी विषय लिएका माइकल हट सन् १९७९ मा अध्ययनकै सिलसिलामा भारतको वृन्दावन पुगेका थिए। त्यसबखत उनका एकजना अध्यापक वृन्दावनमा मध्यकालीन वैष्णव ग्रन्थहरूको अध्ययन/ अनुसन्धान गर्दै थिए। र, उनी पहिलोपटक त्यसै अनुसन्धानको सिलसिलामा

नेपाली ग्रन्थहरूको खोजीका लागि एकजना सहयोगीका साथ नेपाल आएका थिए। त्यसैबखत नेपालप्रति मोह जागेको उनी बताउँछन्।

हट लन्डन फर्केपछि नेपाली भाषा सिक्न थाले। उनले वी.ए. अन्तर्गत नै केही पत्रहरू नेपालीमै दिए। पछि उनले नेपाली साहित्यको विकास र नेपाली भाषा कसरी राष्ट्रभाषा बन्यो भन्ने प्रश्न उठाएर विद्यावारिधिका लागि शोधपत्र रोजे। जुन बेला सोआसका अर्का नेपाली भाषाविद् विद्वान् डेभिड म्याथ्यु हटका गुरु रहेका थिए।

सन् '७९ मा हट एक महिनाका लागि नेपाल आएका थिए। त्यो जनमतसङ्ग्रहभन्दा केही अघिको समय थियो। ती दिन सम्झदै उनी भन्छन्- “म पारस होटेलमा बसेको थिएँ। त्यतिवेला सडक कविता क्रान्ति चलिरहेको थियो। नयाँ सडकमा मान्छेहरू उभिएर आफ्नो कविता सुनाउँथे। त्यसैले राजनीति र साहित्यबीचको सम्बन्ध मेरा लागि चासोको विषय बन्यो।”

पीएचडी गर्ने क्रममै हट नेपालमा छ महिनाजति बसे। किशोरावस्थादेखि नै नेपालसम्बन्धी पुस्तकहरू पढेका र मनमनै नेपालबाट आकर्षित रहेका हटका निम्ति यो बसाइ 'नेपाल बुझ्न'का निम्ति अत्यन्तै उपयोगी सिद्ध भयो।

“म त्यसवेला निकै उत्साहित भएँ। नेपालमा धेरै मान्छे आउँछन्, अनुसन्धान गर्छन्। तर, कोहीले पनि नेपाली साहित्यमा त्यति चासो राखेका थिएनन्।” हट भन्छन्- “त्यो अलि उपेक्षित क्षेत्र हो कि भन्ने मलाई लाग्यो। बाहिरका मान्छेहरूले नेपाललाई अविकसित भन्थे। तर, कमसेकम एउटा विषयमा भने नेपाल विकसित भइसकेको थियो- त्यो साहित्य नै थियो।”

त्यसवेलासम्ममा नेपाली भाषामा दशौं पकड जमाइसकेका हटले नेपाली साहित्यलाई बाह्य जगतसम्म पुऱ्याउन अनुवाद अपरिहार्य भएको महसुस गरे। र, उनी साहित्य अनुवाद गर्ने क्रममा लागे। सन् '९१ मा उनीद्वारा अनुदित 'हिमालयन भ्वाइसेस'मा नेपाली कवि एवं कथाकारहरूका कविता एवं कथाहरू सङ्ग्रहित छन्। उनले महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'मुनामदन' खण्डकाव्यलाई अङ्ग्रेजीमा अनुवादसमेत गरे।

तर हटले अनुवादमा मात्रै आफूलाई सीमित गरेनन्। जनआन्दोलनताकाको नेपालको बारेमा विभिन्न लेखहरूको सँगालो 'नेपाल इन नाइन्टिज' हटले सम्पादन गरे। त्यसैगरी काठमाडौं उपत्यकाको वास्तुकलाहरूबारे परिचयात्मक कृति नेपाल, अ गाइड टु आर्ट्स एन्ड अर्किटेक्चर अफ काठमाण्डू भ्याली उनले सन् '९५ तिर प्रकाशित गरे। हालै प्रकाशित उनको नेपाली डायारोरामाथिको कृति 'अनविकमिड सिटिजन्स' निकै चर्चामा आएको छ। जुन भुटानमा नेपाली मूलका नागरिकहरूलाई कसरी बलपूर्वक अनागरिक बनाइयो भन्ने कुराको फेहरिस्त हो। पुस्तकमा नेपालीहरूको भुटान आप्रवासको इतिहास केलाइएको छ। भुटानी संस्थापनाले भुटानलाई एक जातीय अधिराज्यमा रूपान्तरण गर्दा नेपालीहरूलाई दिइएको यातना र सास्तीको लोमहर्षक वर्णन पुस्तकमा समाहित छ। पुस्तकबारे हट भन्छन्- “भुटानी नेपालीहरूबारेको एउटा सम्मेलनको पूर्वसन्ध्यामा सन् '९२ तिर भुटान पुग्दा नेपालीमूलका धेरै भुटानीहरूसँग अन्तर्वाता लिन सम्भव भयो। उनीहरूमाथि के कति कारणले अन्याय भयो भन्ने कुराको ऐतिहासिक एवं राजनीतिक पृष्ठभूमि बुझ्न

र साहित्य छुट्याउन सकिन्न

आवश्यक देखे। फेरि सन् '९५ तिर भापाको शरणार्थी शिविरहरूतर्फ गए। ती सबै शोध एवं अनुसन्धानको परिणति हो अनविकमिड सिटिजन्स्।”

अनुवाद र लेखनसँगै समालोचनामा समेत हात हालेका हट्ट नेपाली साहित्यमा समालोचनाका दुई मुख्य कमजोरी देख्छन्। उनका अनुसार एकातिर समालोचना ज्यादै कम्ती लेखिएका छन् भने अर्कातिर समालोचकहरू कहिलेकाहीं पक्षपाती पनि देखिएका छन्। प्रगतिशील र प्रजातान्त्रिक साहित्यको नाममा विभाजन ल्याउने कार्यसमेत गरिएको छ। हट्ट पछिल्ला पुस्ताका केही नेपाली लेखकहरूले अङ्ग्रेजी भाषामा साहित्य लेखन गर्नुलाई सकारात्मक रूपमा लिन्छन्। मञ्जुश्री थापाको ट्युटर अफ हिस्ट्री र सम्राट्ट उपाध्यायको एरेस्टिड गड्स इन काठमाडौंमाथि समालोचकीय अभिव्यक्ति दिँदै हट्ट भन्छन्— “थापाको लेखन ज्यादै उत्कृष्ट छ। त्यसको सन्दर्भ, पृष्ठभूमि र परिवेश नेपाली छ। तर उपाध्यायको भाषा, प्रस्तुति, संरचना राम्रो भए पनि परिवेशचाहिँ टाढाबाट हेरेको जस्तो छ। तिनमा यौनको स्थान ज्यादै पाइन्छ। सबै नेपाली सेक्स म्यानियाक (यौन उन्मादी) हुन्जस्तो मलाई लाग्दैन।”

साहित्य, संस्कृति र नेपाली डायस्पोरामा ग्रन्थ लेखेका हट्टको रुचि हिजोआज राजनीतिमा पनि निकै पाइन्छ। राजनीतितर्फ बढेको आफ्नो रुचिको बारे हट्ट भन्छन्— “हिजोआज सबै कुरा राजनीतिले डोच्याएको छ। राजनीति र साहित्य छुट्याउन सकिन्न। जस्तै, राजनीतिलाई जसरी साहित्यको माध्यमले हेर्न सकिन्छ, त्यसैगरी साहित्यलाई पनि राजनीतिको माध्यमले हेर्न सकिन्छ।” यसै रुचिका कारण हट्ट हिजोआज माओवादी विद्रोहका बारेमा समेत अध्ययन गर्दैछन्। यसै विद्रोहलाई लिएर विभिन्न व्यक्तिहरूद्वारा लेखिएका लेखहरूको उनीद्वारा सम्पादित संगालो छिट्टै नै बजारमा आउदैछ।

वेलायतको सुदूरपश्चिम कोल्मा भन्ने ठाउँमा ४५ वर्षअघि जन्मेका माइकल हट्टको अधिकांश समय चाहे वेलायतको सोआसमा होस् वा नेपाल बसाइको वेला काठमाडौं गेस्ट हाउसमा नै किन नहोस् नेपालमाथिकै अध्ययन-अनुसन्धानमा बित्दछ। समय मिल्नासाथ नेपाल आइपुग्ने हट्ट भन्छन्— “म अक्सर भर्रीको वेला नेपाल आउन खोज्छु पनि। मलाई यहाँको भर्री ज्यादै मन पर्छ।” ■

